

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

CRIMINALISTIC SECURITY OF PRE-TRIAL INVESTIGATION UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE

Саковський А.А., д.ю.н., професор,
директор

Навчально-науковий інститут № 2 Національної академії внутрішніх справ

Мировська А.В., к.ю.н., доцент,
професор кафедри криміналістики та судової медицини
Національна академія внутрішніх справ

Стаття присвячена висвітленню проблемних аспектів криміналістичного забезпечення досудового розслідування в умовах воєнного стану.

В межах дослідження визначені основні структурні елементи методики розслідування злочинів, учинених в умовах воєнного стану, зокрема: криміналістична характеристика злочинів, учинених в умовах воєнного стану; обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні злочинів, учинених в умовах воєнного стану; особливості початку кримінального провадження; організація та планування розслідування злочинів, учинених в умовах воєнного стану; особливості початкового етапу розслідування злочинів, учинених в умовах воєнного стану, які визначаються типовими слідчими ситуаціями та шляхами їх вирішення; побудова та перевірка типових криміналістичних версій початкового етапу розслідування злочинів, учинених в умовах воєнного стану; тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, учинених в умовах воєнного стану; особливості подальшого етапу розслідування злочинів, учинених в умовах воєнного стану; використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, учинених в умовах воєнного стану; взаємодія слідчого з представниками інших правоохоронних органів під час розслідування кримінальних проваджень за фактом вчинення злочинів в умовах воєнного стану; взаємодія слідчого під час розслідування із громадськістю та представниками засобів масової інформації; заходи усунення протидії розслідуванню злочинів, учинених в умовах воєнного стану; профілактична діяльність слідчого.

Окреслено структуру криміналістичної характеристики, як ключового елементу методики розслідування злочинів, учинених в умовах воєнного стану та проаналізовано їх кількісно-якісний зміст.

Сформовано коло обставин, які підлягають встановленню на початковому етапі розслідування та систематизовано їх за відповідними категоріями.

Виокремлені типові слідчі ситуації, які впливатимуть та обумовлюватимуть особливості початкового етапу розслідування та специфіку його організації і планування.

Досліджено особливості взаємодії слідчого з представниками інших правоохоронних органів та проблеми тактичного забезпечення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів в умовах воєнного стану.

Ключові слова: досудове розслідування в умовах воєнного стану, криміналістичне забезпечення розслідування, проведення слідчих (розшукових) дій.

The article is devoted to highlighting problematic aspects of forensic support of pre-trial investigation under martial law.

Within the framework of the study, the main structural elements of the methodology of the investigation of crimes committed under martial law were determined, in particular: forensic characteristics of crimes committed under martial law; circumstances to be established during the investigation of crimes committed under martial law; peculiarities of the initiation of criminal proceedings; organization and planning of the investigation of crimes committed under martial law; features of the initial stage of the investigation of crimes committed under martial law conditions, which are determined by typical investigative situations and ways of solving them; construction and verification of typical forensic versions of the initial stage of the investigation of crimes committed under martial law; the tactics of conducting separate investigative (search) actions during the investigation of crimes committed under martial law; peculiarities of the further stage of the investigation of crimes committed under martial law; the use of special knowledge during the investigation of crimes committed under martial law; interaction of the investigator with representatives of other law enforcement agencies during the investigation of criminal proceedings based on the fact of committing crimes under martial law; interaction of the investigator during the investigation with the public and representatives of mass media; measures to eliminate opposition to the investigation of crimes committed under martial law; preventive activity of the investigator.

The structure of forensic characterization as a key element of the method of investigation of crimes committed under martial law is outlined and their quantitative and qualitative content is analyzed.

The circle of circumstances to be established at the initial stage of the investigation was formed and they were systematized according to the relevant categories.

Typical investigative situations are singled out, which will influence and determine the features of the initial stage of the investigation and the specifics of its organization and planning.

The peculiarities of the interaction of the investigator with representatives of other law enforcement agencies and the problems of tactical support of individual investigative (search) actions during the investigation of crimes under martial law were studied.

Key words: pre-trial investigation under martial law, forensic support of the investigation, investigative (search) actions.

Військово-політична та соціально-економічна ситуація в Україні характеризується складним, суперечливим, синкретичним періодом, пов'язаним із збройною агресією з боку РФ, що в впливає на зовнішні та внутрішні політичні процеси, які спрямовані на подолання зазначених кризових явищ.

Безперечно, нині, в умовах воєнного стану, можемо констатувати певну детермінацію злочинності та, на підставі аналізу статистичних даних, дійти висновку про певні якісні та кількісні зміни, які визначають її груповий, організований і транснаціональний характер, корисливу

мотивацію, а також резонансність, пов'язану із посяганнями на життя та здоров'я людини.

Особливості розслідування злочинів, вчинених організованими групами, полягають, перш за все, у вирішенні специфічних завдань, пов'язаних з встановленням і доказуванням саме ознак організованості злочинної групи. Це тактичні завдання розслідування, оскільки вони є проміжними на шляху вирішення кінцевих (стратегічних) завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 КПК України [1, с. 246–249].

Саме тому, перед правоохоронними органами постають надскладні завдання, вирішення яких передбачає сис-

темний підхід до виявлення, документування та розслідування таких злочинних проявів.

Водночас недосконалість процедур моніторингу криміногенної ситуації, прогалини нормативно-правового регулювання взаємодії між оперативними підрозділами, підрозділами досудового розслідування, а також іншими правоохоронними органами, відсутність методик розслідування неklasичних донині для нашої Держави злочинів, призводять до загострення проблем, пов'язаних з низьким рівнем ефективності протидії зазначеним негативним явищам [2, с. 52–54].

Абсолютно погоджуємось із позицією професора Чорноус Ю. М., що складний та багатоаспектний характер діяльності, пов'язаної із процесом розслідування злочинів, обумовлює необхідність вирішення актуальних проблем, які виникають під впливом сучасних реалій боротьби зі злочинністю, а отже і потребу залучення до цього процесу відповідного криміналістичного забезпечення [3, с. 220–222].

З огляду на викладене, криміналістичну методіку розслідування злочинів можливо розглядати як двовекторну модель, яка водночас об'єднує і процес безпосереднього розслідування злочинів, у вигляді специфічної діяльності уповноважених законом органів та осіб, що здійснюється за допомогою застосування техніко-криміналістичних засобів, а також прийомів криміналістичної тактики, і систему комплексних рекомендацій щодо виявлення, розслідування та попередження злочинів. Тобто, зміст зазначеної наукової категорії розкривається лише за умови наявності науково обумовленого та апробованого взаємозв'язку практичної складової, побудованої на підставі суб'єктивного досвіду, та теоретичної – представленої у вигляді методичних рекомендацій.

Водночас, варто звернути увагу, що при розробленні методичних рекомендацій, наукою, в першу чергу, враховуються індивідуальні особливості кожного конкретного виду злочину, що виключає стереотипний та шаблонний підхід в межах встановлення істини в процесі розслідування та забезпечує його ефективність [3, с. 220–222].

Нині, криміналістика налічує, значну кількість різноманітних методик, поява та використання яких зумовлені викликами сьогодення. До числа таких методик можливо віднести і методіку розслідування кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану.

Також, цікавим видається той факт, що на формування зазначеної методики, впливатимуть не тільки кваліфікаційні ознаки кримінальних правопорушень та особливості, які безпосередньо пов'язані із їх виявленням, документуванням, розслідуванням, а і кримінально-процесуальна регламентація проведення досудового розслідування у відповідних умовах.

Типова структура методики розслідування злочинів обумовлена закономірностями організації та планування досудового розслідування; криміналістичними особливостями перевірки інформації про злочин і вирішення питання про початок кримінального провадження; криміналістичними версіями; обставинами, що підлягають встановленню; профілактичною діяльністю слідчого, спрямованою на попередження злочинів; особливостями використання спеціальних знань.

Безумовно, окреслений перелік, не є вичерпним та усталеним, оскільки в залежності від виду злочину, механізму його вчинення та інших обставин, йому притаманний динамічний характер, обумовлений можливістю прикладного застосування.

З урахуванням наукових позицій щодо структури криміналістичних методик, пропонуємо до складу методики розслідування злочинів, учинених в умовах воєнного стану віднести наступні елементи: криміналістична характеристика злочинів, учинених в умовах воєнного стану; обставини, що підлягають встановленню при роз-

слідуванні злочинів, учинених в умовах воєнного стану; особливості початку кримінального провадження; організація та планування розслідування злочинів, учинених в умовах воєнного стану; особливості початкового етапу розслідування злочинів, учинених в умовах воєнного стану, які визначаються типовими слідчими ситуаціями та шляхами їх вирішення; побудова та перевірка типових криміналістичних версій початкового етапу розслідування злочинів, учинених в умовах воєнного стану; тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, учинених в умовах воєнного стану; особливості подальшого етапу розслідування злочинів, учинених в умовах воєнного стану; використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, учинених в умовах воєнного стану; взаємодія слідчого з представниками інших правоохоронних органів під час розслідування кримінальних проваджень за фактом вчинення злочинів в умовах воєнного стану; взаємодія слідчого під час розслідування із громадськістю та представниками засобів масової інформації; заходи усунення протидії розслідуванню злочинів, учинених в умовах воєнного стану; профілактична діяльність слідчого.

Ключовим елементом структури будь-якої методики розслідування є криміналістична характеристика злочину, яка являє собою узагальнену модель, до складу якої входить сукупність кореляційних, криміналістично значущих, об'єктивних відомостей про типові ознаки діяння, які відобразилися в механізмі його вчинення, відомостях про особу злочинця (групу осіб) та потерпілого (групу потерпілих), інших особливостях злочинної діяльності та, закономірних зв'язках між ними, і взаємодіють між собою, а також слугують для організації та планування розслідування, побудови та перевірки слідчих версій, профілактики злочинної діяльності.

Криміналістична характеристика злочину є абстрактною науковою категорією, але її зміст має важливе орієнтуюче значення для слідчого в процесі його діяльності, оскільки надає загальне уявлення про вчинений злочин.

Крім того, варто зазначити, що саме елементний склад криміналістичної характеристики є вагомим критерієм, який визначає її практичне спрямування та обумовлює прикладне значення, оскільки якісно-кількісні ознаки, які формують її структуру, забезпечують слідчого необхідною первинною інформацією про подію та надають можливість, в умовах недостатності та, обмеженості вихідних даних, на етапі початку досудового розслідування здійснювати ефективну організацію та планування дій учасників слідчо-оперативної групи.

Внаслідок процесуальної неурегульованості, питання змісту криміналістичної характеристики злочинів не позбавлене дискусійності щодо визначення її структури. Водночас, можна помітити, що все ж більшість учених є прихильниками чотирьох- та п'ятиелементної «класичної» структури криміналістичної характеристики злочинів до складу якої відносять: відомості про спосіб злочину; відомості про слідову картину; відомості про особу злочинця та потерпілого; відомості про обставини й обстановку вчинення злочину; відомості про предмет злочинного посягання.

При цьому, досліджуючи кримінальні правопорушення, вчинені в період повномасштабного вторгнення РФ, встановлено, що питома вага всіх злочинних проявів агресії та воєнних злочинів припадає саме на злочини, передбачені ст. 436 КК України (пропаганда війни); ст. 437 КК України (планування, підготовка або розв'язання та ведення агресивної війни); ст. 438 КК України (порушення законів та звичаїв війни), тощо.

Розглядаючи структурні елементи криміналістичної характеристики вище зазначених злочинів, можемо констатувати, що вони не відрізняються від типового змісту криміналістичної характеристики більшості кри-

мінальних правопорушень своїм кількісним наповненням (спосіб злочину, слідова картина, особа злочинця, особа потерпілого, обставини та обстановка вчинення злочину, предмет злочинного посягання).

Разом з тим, змістове навантаження якісних ознаки перерахованих елементів має суттєві відмінності, врахування яких є важливим чинником, що впливатиме на повноту, всебічність, та передусім, на ефективність розслідування.

Наприклад при профілюванні особи злочинця, окрім традиційних характеристик, першочергово необхідно врахувати соціально-демографічні якості особи, оскільки у даному випадку, цей критерій набуває криміналістичного значення не лише в розрізі статистичної звітності стосовно правопорушників, але і надасть змогу з'ясувати мету та мотиви вчинення кримінального правопорушення і в подальшому буде впливати на кримінальну кваліфікацію діяння.

Способи злочину характеризуються можливістю їх реалізації на значній дистанції, що в свою чергу унеможливає, а в більшості випадків паралізує дії, спрямовані на своєчасне виявлення місць їх вчинення (територія держави-агресора, тимчасово окуповані території) та їх ретельне дослідження, з метою пошуку і фіксації слідової інформації.

Не можливо, також залишити поза увагою, всі випадки, пов'язані із ракетними обстрілами або застосуванням керованих авіаційних бомб та баражуючих боєприпасів на території України. Механізм використання зазначених знарядь, прямо передбачає руйнацію територій або об'єктів ураження. Крім того, наслідками застосування такого озброєння є виникнення масштабних пожеж із подальшим знищенням будь-якої можливої слідової та доказової інформації [2, с. 52–54].

З огляду на викладене, в межах розслідування, з метою забезпечення його повноти та ефективності, слідчому важливо оперативно та чітко окреслити перелік обставин, які підлягають встановленню на початковому етапі. На наш погляд, такі обставини доцільно диференціювати за п'ятьма категоріями, зокрема:

- обставини, які підлягають доказуванню та перелік яких, вичерпно наведений у ст. 91 КПК України /подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

- обставини, які формують зміст криміналістичної характеристики злочину, тобто типові та специфічні елементи криміналістичної характеристики та кореляційні зв'язки між ними /відомості про правопорушників (осо-

бистісні характеристики, розподіл ролей, виконувани функції, тривалість участі у вчиненому злочині, причетність до інших епізодів злочинної діяльності); відомості про потерпілого або потерпілих; відомості про спосіб злочину (підготування до злочину, безпосереднє його вчинення, приховування злочинного результату та його наслідків); відомості про матеріальні сліди злочину (можливість отримання доказової інформації або інформації, яка буде мати орієнтуючий характер); відомості про використовувані засоби та знаряддя до вчинення злочину (законність їх придбання, місця зберігання); відомості про час та місце вчинення злочинів (встановлюється відповідно до кожного конкретного епізоду злочинної діяльності); відомості про заповідяну злочинною діяльністю матеріальну шкоду/;

- обставини, які формують зміст кримінально-правової характеристики конкретного складу злочину або виду (групи) злочинів /склад злочину (суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна та об'єктивна сторона злочину); кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки злочину; характер (вид та розмір) покарання за злочин; спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності або обставини, що виключають злочинність діяння/;

- специфічні обставини, які формують зміст орієнтуючої інформації, але мають юридичне значення [4, с. 135–139];

- обставини, що дозволять спрогнозувати і подолати можливу протидію під час розслідування та обрати раціональні тактичні прийоми впливу на учасників кримінального провадження.

При виокремленні слідчих ситуацій, які впливатимуть та обумовлюватимуть особливості початкового етапу розслідування та специфіку його організації і планування, доцільно враховувати криміналістичну класифікацію воєнних злочинів. Таким чином, найбільш типовими слідчими ситуаціями початкового етапу розслідування злочинів в умовах воєнного стану є:

- типові ситуації, що об'єднані способом учинення (воєнні злочини, пов'язані з сексуальним насильством; воєнні злочини, пов'язані з катуванням осіб чи іншим нелюдським поводженням; воєнні злочини, пов'язані із заподіянням шкоди здоров'ю; воєнні злочини, пов'язані з незаконним позбавленням волі; воєнні злочини, пов'язані із незаконною депортацією; воєнні злочини, пов'язані із взяттям заручників; воєнні злочини, пов'язані з умисним вбивством; воєнні злочини, вчинені з використанням отруйної зброї; воєнні злочини, пов'язані зі знищенням/привласненням майна);

- типові ситуації, що об'єднані предметом посягання (воєнні злочини, пов'язані з нападом на цивільні об'єкти; воєнні злочини, пов'язані з нападом на об'єкти, задіяні в наданні гуманітарної допомоги/місії з підтримання миру; воєнні злочини, пов'язані з нападом на об'єкти, призначені для релігійних, освітніх, мистецьких, наукових чи цілей; воєнні злочини, пов'язані з нападом на госпіталі та місця зосередження хворих і поранених; воєнні злочини, спрямовані на знищення історичних пам'яток);

- типові ситуації, що об'єднані характеристиками особи потерпілого (воєнні злочини проти цивільного населення; воєнні злочини проти військовослужбовців; воєнні злочини проти суб'єктів, задіяних у наданні гуманітарної допомоги/місії з підтримання миру; воєнні злочини проти дітей) [5, с. 334–338];

- типові ситуації, що об'єднані механізмом використання знарядь (ракетні обстріли, застосування керованих авіаційних боєприпасів, піхотна атака за підтримки бронетехніки).

Окрім специфіки слідчих ситуацій, особливості розслідування злочинів в умовах воєнного стану, також визначатимуться і вектором взаємодії слідчого з представниками інших правоохоронних органів. Характерною

рисою у даному випадку виступатиме той факт, що мова йде не просто про організовану злочинність або її транснаціональні прояви, а саме про вчинення міжнародних злочинів.

Ефективним інструментом у цьому процесі виступає діяльність спільної слідчої групи (англ. Joint Investigation Team, далі – ССГ) як специфічної форми міжнародно-правової допомоги в кримінальних провадженнях і міжнародної підтримки України в період воєнного стану. Варто зазначити, що особливого значення діяльність ССГ набула не лише в процесі здійснення розслідування діяльності злочинних організацій і транснаціональної організованої злочинності, але й під час документування міжнародних злочинів.

Головна мета групи – забезпечити належний обмін інформацією та сприяти розслідуванню міжнародних злочинів, у тому числі воєнних, злочинів проти людяності, агресії та геноциду, які вчинено проти України. У межах роботи ССГ відбувається активна співпраця з командою Офісу прокурора Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) Каріма Хана відповідно до положень Римського статуту, який приєднався до ССГ як учасник у квітні 2022 року. З метою забезпечення міжнародної співпраці з МКС у 2022 році направив в Україну групу слідчих, судових експертів у межах польової місії. Серед іншого, передбачена можливість проведення процесуальних дій на території України іншими працівниками Офісу МКС у разі делегування прокурором МКС повноважень і за погодженням з Генеральним прокурором [6].

Окремої уваги заслуговує утворення бази даних Core International Crimes Evidence Database (далі – CICED), яка є спеціально розробленою базою даних для зберігання та аналізу доказів міжнародних злочинів. CICED покликана підтримувати національні й міжнародні розслідування [6].

CICED сприятиме наданню тактичних і стратегічних рекомендацій з кримінального переслідування, обміну доказами та інформацією про основні міжнародні злочини, а також уникненню повторної віктимізації потерпілих [5].

На жаль, мусимо констатувати той факт, що Національне кримінальне процесуальне законодавство характеризується певною неврегульованістю окремих механізмів і процедур, пов'язаних зі створенням і діяльністю ССГ. Зокрема, чинний КПК допускає лише можливість створення ССГ, але не регламентує порядок її діяльності.

Так, відповідно до ст. 571 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) для проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, вчинених на територіях декількох держав, або якщо порушуються інтереси цих держав, можуть створюватися ССГ. Офіс Генерального прокурора розглядає і вирішує питання про створення ССГ за запитом слідчого органу досудового розслідування України, прокурора України та компетентних органів іноземних держав. Члени ССГ безпосередньо взаємодіють між собою, узгоджують основні напрями досудового розслідування, проведення процесуальних дій, обмінюються отриманою інформацією. Координацію їх діяльності здійснює ініціатор створення ССГ або один з її членів. Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії виконуються членами ССГ тієї держави, на території якої вони проводяться [7].

Не позбавлене проблематики і питання тактико-криміналістичного забезпечення розслідування зазначеної категорії кримінальних правопорушень. В першу чергу це стосується гарантій безпеки учасників кримінального провадження під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій /огляд місця події, слідчий експеримент, огляд трупа, огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією/ (розділ III «Досудове розслідування» Кримінального процесуального кодексу України [7]).

Зокрема, окремі ділянки місцевості, в межах яких працюють учасники слідчо-оперативних груп (далі – СОГ) та ССГ розташовані поблизу лінії фронту та перебувають під постійним обстрілом, значна частина деокупованих територій, будівель, доріг, транспортних засобів, трупів – заміновані. Така ситуація становить реальну загрозу життю та здоров'ю, а іноді взагалі унеможливує проведення слідчої (розшукової) дії та потребує особливо ретельного підходу до забезпечення заходів з гарантування безпеки в процесі роботи самої групи та інших учасників кримінального провадження.

Враховуючи викладене, питання розроблення техніко-криміналістичного забезпечення діяльності зі збирання доказів та методичних рекомендацій щодо тактичних особливостей проведення слідчих (розшукових) дій, планування й організації досудового розслідування вказаних кримінальних правопорушень є досить актуальним та, в свою чергу, підкреслює та обґрунтовує необхідність у формуванні окремої методики розслідування злочинів в умовах воєнного стану, з урахуванням специфіки механізму їх вчинення та міжнародної-судової практики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мирівська А.В., Синовський А.І. Особливості розслідування злочинів, учинених організованими групами. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 22 лист. 2018 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 246–249.
2. Мирівська А. В., Саковський А.А. Аспекти криміналістичного забезпечення досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2023 р.) / [редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 52–54.
3. Черноус Ю.М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів: наукові засади та напрями реалізації. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу*: тези доповідей міжн.наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народження проф. М. В. Салтєвського (Харків, 8 лист. 2017 р.) Харків, 2017. С. 220–222.
4. Плосконос А.В. Обставини, які підлягають встановленню під час допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій. *KELM: Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 3 (31). С. 135–139.
5. Пчеліна О.В., Пчелін В.Б. Криміналістична класифікація воєнних злочинів. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану*: тези доп. Міжнар. наук.–практ. конф. (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ. Харків: ХНУВС, 2022. С. 334–338.
6. Анна Резнікова. Робота спільної слідчої групи в процесі документування злочинів рф: воєнний досвід України. *Юридична платформа «JUSTTALK»*. URL: <https://justtalk.com.ua/post/robo-ta-spilnoi-slidchoi-grupi-v-protsesi-dokumentuvannya-zlochiv-uf-voennij-dosvid-ukraini>
7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.